

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ ÇOCUK VE GENÇ GÖÇMENLERE YÖNELİK EĞİTİM FAALİYETLERİ

Soner TAŞÖREN*

GİRİŞ

Mültecilerin göç ettikleri ülkeye hızlıca adapte olmalarının, kendilerini güvende hissetmelerinin ve ekonomilerine katkı sağlamalarının en mühim yolu eğitimden geçiyor. Özellikle son yıllarda Suriye Savaşı'ndan kaçan birçok mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye için bu adaptasyon süreci, kitleler halinde göç eden nüfusun sorunlarını çözmeye yönelik önemli bir adımdır. Bu anlamda Türkiye'de mültecilere verilen eğitimleri kabaca dört gruba ayırabiliriz. Bunlardan ilki; çocuk ve gençlerin devlet okullarında ve özel okullarda aldıkları örgün eğitimler; ikincisi, ekonomik açıdan kendilerine yetebilmelerini sağlayacak mesleki eğitimler; üçüncüsü salt olarak dil eğitimleri ve son olarak sağlık, bürokratik işlemler ve diğer konularda verilen farklı sıklık ve yoğunluklardaki eğitimler. Bu eğitimler, başta Millî Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı başta olmak üzere farklı bakanlıkların organizasyonları doğrultusunda ve sivil toplum kuruluşlarınca verilmektedir.

Verilen eğitimler, ev sahibi ülkenin sırtındaki ekonomik yükü azaltmak, göçmenlerin kültürel entegrasyonunu sağlamak, bulundukları ülkenin vatandaşlarıyla yaşayabilecekleri iletişim sorunlarını minimize etmek, genç mültecilerin suça eğilimlerini engellemek, olası sağlık sorunlarını önceden önlemek gibi çeşitli amaçlara sahip olabilmektedir. Bu eğitimlerin hangi kurumlar tarafından ve nasıl yapıldığını örneklerle açıkladığım bu çalışmada ülkemizde göçmenlerin uyum sürecini hızlandıran eğitim programlarının önemli bir bölümünü görmek mümkün. Ayrıca çalışma kapsamında

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi. E-posta: sonertasoren@gmail.com

Gaziantep'te faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunun proje yerel koordinatörlüğü görevini yürüten bir sosyologla görüşme de gerçekleştirdim.

1. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARA YÖNELİK EĞİTİM ALANINDA ENTEGRASYON

Türkiye, 3.6 milyonun üzerinde mülteciye ev sahipliği yapmakta ve mülteci nüfusun ağırlıklı kısmını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Şu an mülteciler arasında okul çağındaki olan yaklaşık 1 milyon 100 bin çocuk bulunmaktadır. UNICEF, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) çabası neticesinde yaklaşık 600 bin çocuk devlet okullarındaki sisteme entegre edilmiştir. Fakat bir o kadar çocuk da şu an bu imkânlardan yararlanamamaktadır. Bu durumun gerekçeleri arasında Suriyeli çocukların ebeveynlerinin eğitim haklarından haberdar olmamaları da yer almaktadır.

Devletin organizasyonlarının yanında, sivil toplum kuruluşları da mülteci çocuk ve gençlerin eğitime erişimlerinde ve bu yolla ülkedeki sosyal ve kültürel hayata entegre olmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Devletin ve uluslararası örgütlerin sahip olduğu kaynaklara sahip olamamaları da hareket esneklikleri ve çalışma alanlarının farklılık göstermesi, onların mültecilerin eğitim sorunun çözümünde kılcal damar görevi görmelerini sağlamıştır.

Türkiye'de mülteci genç ve çocuklara yönelik eğitim proje ve etkinliklerinde başı çeken STK'ları, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM), Mavi Kalem Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, Bir İZ Derneği, Oyun Terapileri Derneği, Yuva Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı şeklinde sıralayabiliriz. Sivil toplum kuruluşlarının eğitime yönelik projeleri, çocuk ve genç mültecilerin entegrasyonunda son derece etkili bir yoldur.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ EĞİTİM ALANINDAKİ FAALİYETLERİ

Sivil Toplum Kuruluşlarının çocuk ve genç göçmenlere yönelik yürüttüğü eğitim faaliyetlerinin derlendiği bu kısımda, kamu ve özel kurumların birlikte yürüttükleri pek çok projeye yer verilmiştir.

2.1. YanYana – Suriyeli Mülteci Çocuklar İçin Psikososyal Destek Projesi

Proje, Bir İZ Derneği tarafından, 1 Şubat 2017 yılında Oyun Terapileri Derneği ve Yuva Derneği iş birliği ile yürütülmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Temsilciliği, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı bu projeye maddi destek sağlamıştır. Projenin faaliyet süresi 18 ay olarak belirlenmiştir.

Projenin çıkış noktası, Suriyeli çocukların örgün eğitim gördükleri okullarda yaşadıkları belli başlı sıkıntılardır. Bu sıkıntıların arasında, diğer akranlarla iletişim kuramama, derslerde dikkat ve başarı eksikliği, öğrenme konusunda yaşanan problemler yer almaktadır. Bu sorunların temel sebepleri arasında Suriye'deki savaş atmosferinin aileler ve çocukları üzerinde yarattıkları derin travma, sosyal ve kültürel farklılıkların adaptasyonu zorlaştırması gösterilebilir.

Projenin temel hedefleri arasında, travma yaşayan çocukların okul ve sosyal hayata kolayca uyum sağlayabilmeleri ve aldıkları eğitimin daha verimli ve sürekli bir hale getirilmesi yer almaktadır. Bu gayeyle, ilgili kişi ve kurumlara yönelik psikososyal destek programları yürütülmekte; etkin ve sürdürülebilir bir değişim yaratmak için çift dilli kutu oyunu ve grup terapi modelleri gibi kalıcı araç ve metotlar kullanılmaktadır.

Proje, temelde 5 sacayağı üzerine kurulmuştur. Bunlar, İhtiyaç Analizi Çalışması, YanYana Kutu Oyunu, Okullar İçin Psikososyal Destek Programı, STK'lar İçin Grup Terapileri Programı ve Savunuculuk şeklindedir.

Suriyeli ve Türkiyeli çocuklar arasındaki sosyal uyumunun ve iletişim potansiyelinin artırılması, Suriyeli mağdur çocukların savaştan kalma travmalarının grup terapileriyle minimize edilmesi projenin maksatları arasında yer almaktadır (Bir İZ Derneği, t.y., 207).

2.2. Genç Mültecileri Destekleme Projesi

Ankara, Diyarbakır, Hatay ve İzmir'deki merkezlerde, 15-30 yaş arasındaki Suriyeli gençlerle Türkiyeli gençler arasındaki bağları güçlendirmek, Suriyeli gençlerin sağlık hizmetlerine erişimlerini ve bu konudaki farkındalıklarını arttırmak projenin hedefleri arasındadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele, toplum ve üreme sağlığı gibi konularda farkındalık yaratıcı ve bilgilendirici eğitimler düzenlenmiştir. Proje kapsamında

68.750 genç eğitim hizmetlerinden ya da düzenlenen etkinliklerden yararlanmıştır. Proje faaliyetleri, Ankara, Diyarbakır, Hatay ve İzmir şehirlerinde yürütülmüştür.

Genç Mültecileri Destekleme Projesi; Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye Ofisi desteği ve Toplum Gönüllüleri Vakfı, Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği (Y-Peer Türkiye) ortaklığıyla yürütülen bir güçlendirme projesidir. Proje, Japonya Hükümeti ve Danimarka Hükümeti tarafından desteklenmektedir (Toplum Gönüllüleri Vakfı, 2020).

2.3. Okula Kayıt için Destek Programı

Özellikle 12 yaşından büyük Suriyeli mülteci çocukların Türkiye'deki eğitim sistemine entegrasyonunda, yaşadıkları maddi sorunlar nedeniyle çalışmak zorunda kalmaları başta olmak üzere farklı gerekçeler yüzünden aksaklıklar meydana gelmektedir. Özellikle Suriyeli ebeveynlerin, çocuklarının eğitim haklarına sahip olduklarını bilmiyor olmaları, maddi kaygılar nedeniyle onları çalıştırmak zorunda kalmaları temel gerekçeler arasında gösterilebilir.

Bu bağlamda, UNICEF, MEB ve Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve diğer paydaşların işbirliğiyle, Suriyeli ve diğer ülkelerden gelen mülteci çocukların eğitim sistemine kazandırılması, sosyal ve kültürel entegrasyonun sağlanması hedeflenmektedir.

Projenin hedef kitlesi, 5-17 yaş arasındaki hiç okula gidememiş, okulu bırakma raddesine gelen ya da bırakmış çocuklardır. Mart 2020'de başlayan proje 9 ay sürecek ve Adana, Bursa, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Konya, Mersin ve Şanlıurfa'da uygulanacaktır (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 2016).

2.4. Malala – İGAM Projesi

Proje ile mülteci kız çocuklarının çeşitli eğitimlere erişimlerinin sağlanması ve örgün eğitim sistemine entegre edilmeleri amaçlanmaktadır. Bu bağlamda projenin internet sitesinde de belirtildiği üzere, 5 ana etkinliği bulunmaktadır. Bunlar, farkındalık artırma çalışmaları, gönüllü üniversite öğrencilerinin seçimi, Suriyeli ailelerin ziyaretleri, okul ve öğretmen ziyaretleri ile muhtarların ve kanaat önderlerinin ziyaretleridir. İGAM – MALALA

işbirliğinde gerçekleşen projenin hedef illeri mülteci nüfusun yoğunluk gösterdiği Gaziantep ve Ankara'dır (İGAM, 2020).

2.5. Sokağıma Ses, Mahalleme El Veriyorum

Proje Suriyelilerin Türkiye'de yaşamaya başladıktan sonra karşılaştıkları sorunları ortadan kaldırma ve yeni hayatlarına uyum süreçlerini başarılı bir şekilde tamamlamak için koruma, eğitim, geçim yaratma çalışmalarının ve en önemlisi sosyal uyum çalışmalarının ivme kazanması ihtiyacıyla doğmuştur. Projenin amacı Suriyeli ve Türkiyeli bireylerin kaynaşması, birlikte güçlenmesi ve mahallenin dönüştürülmesidir.

Sabancı Vakfı Hibe Programı kapsamında desteklenen ve Yuva Derneği tarafından hayata geçirilen proje 500 bin TL bütçe harcanarak Ekim 2017-Ekim 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Proje ortakları arasında İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı ve Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı bulunmaktadır. Projenin gerçekleştirilmesi için İstanbul'da geçici koruma nüfusu yoğunluğunun en fazla olduğu ilçelerden Ümraniye'nin Topağacı Mahallesi tercih edilmiştir.

Projenin, Suriyeli ve Türkiyeli kadın ve gençlerden oluşan dayanışma grupları kurulması, dayanışma grubu çalışmalarından çıkan önerilerle mahalledeki çocuk ve gençleri güçlendirmeyi amaçlayan etkinlikler düzenlenmesi, kadınların merkeze devamını sağlamak için beceri kursları, hobi atölyeleri, sağlık, şiddet ve haklar konularında atölyeler düzenlenmesi ve mahallenin ortak sorunlarına çözüm geliştirebilmek için dayanışma grubu temsilcileri, muhtar, okul aile birliği temsilcisi ve müftülük yetkilisinin katılımıyla bir Mahalle Dayanışma Grubu kurulması gibi amaca yönelik spesifik hedefleri bulunmaktadır.

Proje çıktılarına baktığımızda, Suriyeli ve Türkiyeli kadınların katılımıyla mutfak atölyeleri, Suriyeli ve Ümraniyeli gençler için ritim ve kodlama atölyeleri ve mahallelilere yönelik film gösterimi, iftar yemeği, piknik ve Boğaz gezisi düzenlendiğini görebiliriz (Yuva Derneği-Sabancı Vakfı. 2018).

2.6. GAP Merkezlerinde Suriyeli ve Türk Ergen ve Gençlerin Sosyal Uyum Fırsatlarına Erişiminin Desteklenmesi Projesi

Proje GAP İdaresi Başkanlığı ve UNICEF iş birliğiyle hazırlanmış, GAP ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) tarafından hayata geçirilmiştir. Projenin amacı Türkiyeli ve Suriyeli vatandaşların uyum içerisinde birlikte yaşayacakları bir ortam oluşturulmasına katkı sağlamaktır. Uygulama alanı olarak Adıyaman, Batman, Gaziantep, Diyarbakır, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illeri seçilmiştir.

Proje kapsamında sosyal uyum eğitimleri ve bu eğitimleri destekleyen sosyal-kültürel faaliyetler, etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Sosyal Uyum Eğitimlerinin kapsamına baktığımızda 0-17, 18-24 ve 25 yaş üstü yerel ve mülteci katılımcılara Mülteci, Kùltürler Arası Çatışma, Kimlik ve Kùltür, Ön Yargı, Ayrımcılık, Hoşgörü, Mülteci, Mülteci ve Sığınma Farkı, Şartlı Mülteci, İkincil Koruma, Sosyal Uyum, İnsan Hakları, İletişim, Çatışma, Çocuk Hakları gibi kavramların anlatıldığı gör÷lmektedir.

Düzenlenen etkinlikler gençlerin duygusal ve sosyal sağlıklarını, eğitimlerini, temel becerilerini desteklemek ve ilgilerini çeken projelere aktif bir şekilde katılmalarını sağlama amacı taşımaktadır (GAP-ÇATOM, t.y.).

2.7. Suriyeli Mülteci Çocuklara Yönelik Koruma ve Beslenme Projesi

International Medical Corps (IMC) ve UNICEF tarafından desteklenen, SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenler Dayanışma Derneği) tarafından hayata geçirilen projenin amacı, kamp dışında yaşayan beslenme yetersizliği, gelişim geriliği, ihmal, kötü muamele ve istismar gibi mağduriyetler yaşayan mülteci çocukların ruh ve beden sağlıklarının korunmasıdır.

Proje kapsamında koruma ve beslenme faaliyetleri yürüt÷lmüş, İstanbul ve Gaziantep'teki Çok Yönlü Destek Merkezleri içerisinde ya da yakınında Çocuk Dostu Alanlar (CFSS) kurulmuştur. Bu alanlarda 5 yaş altı çocuklar için uzmanlar tarafından gelişim bozukluğuna bağlı yüksek riski tespit amaçlı düzenli MUAC (üst-orta-kol referansları-MUAC) kontrolleri yapılmıştır. Akut beslenme yetersizliğine sahip çocuklar hastanelerde tedavi ve takip edilmiştir.

Bunlara ek olarak, farkındalığı artıracak toplantılar da düzenlenmiş, hamile ve emziren kadınlara emzirme, beslenme ve sağlık bilgisi konularında danışmanlık verilmiştir. Ayrıca çocukların beraber oynayabilecekleri ve

yeteneklerini geliştirebilecekleri etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinliklerin tamamı Suriyeli gönüllülerin desteğiyle gerçekleştirilmiştir (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 2016).

3. SAHADAN BİR SES: SİVİL TOPLUM KURULUŞU ÇALIŞANIYLA YAPILAN GÖRÜŞME

Çalışmanın bu bölümünde, Gaziantep'te faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunun proje yerel koordinatörlüğü görevini yürüten sosyolog arkadaşımızla, sahada neler olduğuna dair daha nitel ve spesifik bilgiler edinmek adına gerçekleştirdiğim görüşmeye yer verilmektedir. Görüşmede mesele farklı yönleriyle ele alınmaktadır.

1. Suriyeli çocuk ve genç göçmenlere yönelik bitmiş ve devam etmekte olan projeleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Yürütmekte olduğumuz proje genç kızların ve kadınların güçlendirilmesi ve sosyal uyumu bağlamında gerçekleşiyor. Eğitimler genel olarak Türkiyeli ve Suriyeli kadınların ve çocuklarının katılımıyla gerçekleşiyor. Çocuklarla ilgili anne-çocuk etkinlikleri yapılıyor, atık malzemelerden oyuncak yapımı vs. gibi. Bunun yanında uyum sürecini hızlandıracak sosyal etkinlikler (film gösterimi vb.) düzenleniyor. Dil bariyerinin aşılması adına eğitimlerde ve sosyal etkinliklerde çeviri desteği sağlanıyor. Bu da dil konusundaki yaklaşımı yumuşatıyor.

2. Projelerinizin finansal kaynakları hakkında ne gibi bilgiler verebilirsiniz?

Bu konuda bilgi veremiyorum.

3. Proje/projelerinizin yararlanıcı sayısı nedir?

Biz projelerimizde yararlanıcı değil katılımcı ifadesini kullanıyoruz. Finansal destekleyicilerimiz her ne kadar sayı odaklı olsa da bizler sahada çalışanlar olarak karşılaştığımız birbirinden farklı hikayelerin de etkisiyle sayı odaklı olmanın proje çıktısını değerlendirme açısından doğru bir yaklaşım olmadığını düşünmekteyiz.

4. *Faaliyetlerinize katılan Suriyeli çocuk ve genç göçmenlerin aldıkları eğitimler neticesinde topluma uyum sağlama kabiliyetleri ne derecede artmaktadır?*

Kesinlikle gözle görülür bir artış olduğunu söyleyebilirim. Çocuk ve gençler yürütülen eğitim ve faaliyetler neticesinde yaşadıkları ev sahibi topluma kendilerini ait hissetme eğilimine giriyorlar. Etkinliklerde dışlayıcı ve ötekileştirici unsurların olmamasına mümkün olduğunca dikkat ediliyor. Ancak Türkiyeli katılımcılar bu unsurları besleyebiliyor, bu nedenle mülteci/göçmen grup kendilerini ötekileştirilmiş hissediyorlar, ailelerin Suriyeli çocuk ve gençlere olan ön yargıları uyum sürecini zora sokuyor.

Özellikle çocuklar bağlamında düşünüldüğünde, akran zorbalığına maruz kalındığına şahit olmadım (Bu çocuk Suriyeli, ben onunla oynamam vs. gibi), aksine onlar ayrıştırıcı olmadan anlaşmaya yatkın oluyorlar. Ancak anneler tarafından bir ayrıştırma mevcut. Türkiyeli bir annenin, “çocuğum buraya geldiğinden beri huy değiştirdi, ‘Suriyece’ küfürler öğrendi” gibi beyanları olduğunu gördüm.

5. *Eğitimlerde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?*

Esasında başlıca sorun, yukarıda da bahsettiğim gibi, Türkiyeli ailelerin ön yargıları oluyor. Bunun dışında ciddi bir dirençle karşılaşmadım. Ancak bazı mültecilerin de Türkçe öğrenmemeye karşı bir direnç gösterdiğine rastladım.

6. *Verdiğiniz eğitimlerin çıktılarını başarılı buluyor musunuz? Eğitimlere katılım ve devamlılık hangi düzeydedir?*

Suriyeli katılımcılardan aldığımız geri dönüşlerle başarılı olduğunu söyleyebilirim. Bulundukları topluma uyum konusunda her türlü yardıma açık oldukları için, bu eğitimlerden Türkiyeli katılımcılara oranla daha fazla yararlandıklarını söyleyebilirim.

Eğitlimlere ve sosyal etkinliklere katılım ve devamlılık Türkiyeli grupla kıyaslandığında Suriyeli grupta çok yoğun. Eğitimlere, sertifikalara, etkinliklere karşı katılımcı bir model içindeler.

7. Projenize katılan çocuk ve genç göçmenler gelecek planlarında hangi ülkede hayatlarına devam etmek istemektedirler?

Çocuklarda veya genç kadınlarda Türkiye’den ayrılma isteğine rastlamadım, daha çok mevcut duruma ve ülkeye uyum sağlama meselesi hâkim dil bariyeri aşıldıkça, “ev sahibi toplum” ve mülteci toplum eğitimlerle, etkinliklerle paydaşlık kurdukça topluma uyum sağlanıyor.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de mülteci genç, çocuk ve kadınlara yönelik: STK’lar, devlet kurumları ve uluslararası örgütlerce yürütülen pek çok proje gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye devam edilmektedir. Ancak mültecilerin beraberinde getirdikleri toplumsal düzen, uzaklaşmalarına rağmen halen etkisini yaşadıkları savaş psikolojisi ve maddi problemler, bu projelerin erişim ve etki alanlarını sınırlamaktadır. Bunların yanında, Türkiye’deki sivil toplum inisiyatiflerinin yeterli düzeyde organize olamaması ve fon bulma konusunda karşılaşılan kısıtlar, mültecilerin eğitimleri konusunda bir diğer sorun düzlemine teşkil etmektedir. Değinilmesi gereken bir diğer konu ise projelerin fonlandırılmasıdır. Uluslararası ve uluslar-üstü kuruluşların sağladıkları kaynakların yanında ulusal bazlı fonların eksikliği dikkat çekmektedir. Tüm bunların yanında, çocuk ve genç mültecilerin eğitiminde kısa süreli çözümler yerine, geleceğe yönelik orta ve uzun vadeli kapsamlı planlamalar yapılması, Türkiye’ye her anlamda uyum sağlamaları bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (2020). *YanYana - Suriyeli Mülteci Çocuklar için Psikososyal Destek Projesi*. 7 Mart 2020 tarihinde <https://www.avrupa.info.tr/tr/yanyana-suriyeli-multeci-cocuklar-icin-psikososyal-destek-projesi-8867> adresinden erişildi.
- Birey ve Toplum Ruh Sağlığında İZ Derneği (Bir İZ) (t.y.), *YanYana – Suriyeli Çocuklar için Psikososyal Destek Projesi*. 5 Mart 2020 tarihinde <http://www.yanyana.biz/hakkinda/> adresinden erişildi.
- Birey ve Toplum Ruh Sağlığında İZ Derneği (Bir İZ), *Yanyana Suriyeli Çocuklar İçin Psikososyal Destek Projesi Basın Toplantısı - Basın Bülteni*. 7 Mart 2020 tarihinde <http://www.oyunterapileriderneği.org/uploads/6/4/5/5/6455557/yanayana-suriyeli-cocuklar-icin-psikososyal-destek-projesi.pdf> adresinden erişildi.

- GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2019). *Sosyal Uyum*. 7 Mart 2020 tarihinde <http://www.gap.gov.tr/sosyal-uyum-programi-haberi-260.html> adresinden erişildi.
- GAP Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) (t.y.). *Sosyal Uyum*. 6 Mart 2020 tarihinde <https://www.gapcatom.org/projeler/sosyal-uyum/> adresinden erişildi.
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (2020). *İGAM-MALALA işbirliğinde yürütülen Mülteci Kız Çocuklarının Okullaşması Projesi*. 6 Mart 2020 tarihinde <https://igamder.org/TR/projelerimiz/malala-projesi> adresinden erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2020, Ocak 7). *Mülteci Çocukların Eğitime Kazandırılması İçin Destek Programı*. 7 Mart 2020 tarihinde <https://www.meb.gov.tr/multeci-cocuklarin-egitime-kazandirilmesi-icin-destek-programi/haber/20068/tr> adresinden erişildi.
- Sabancı Vakfı (2017). *Sokağıma Ses, Mahalleme El Veriyorum*. 6 Mart 2020 tarihinde <http://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/sokagima-ses-mahalleme-el-veriyorum> adresinden erişildi.
- Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği (2017, Ağustos 1). *Genç Mültecileri Destekleme Projesi 4. Eğitimci Eğitimi Başvurusu Açıldı!*. 7 Mart 2020 tarihinde <http://sagliktagenc.org/egitim/genc-multecileri-destekleme-projesi-4-egitici-egitimi-basvurusu-acildi/> adresinden erişildi.
- Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (2016). *Suriyeli Mülteci Çocuklara Yönelik Koruma ve Beslenme Projesi*. 7 Mart 2020 tarihinde <https://sgdd.org.tr/suriyeli-multeci-cocuklara-yonelik-koruma-ve-beslenme-projesi/> adresinden erişildi.
- Toplum Gönüllüleri Vakfı (2020). *Genç Mültecileri Destekleme Projesi Suriye'den gelen 18-30 yaş arasındaki mülteci gençleri hayata kazandırma projesi*. 7 Mart 2020 tarihinde <https://www.tog.org.tr/projeler/genc-multecileri-destekleme-programi/> adresinden erişildi.
- UNICEF (2019). *Türkiye'deki okul kayıt programından 65 bin mülteci çocuk yararlanacak*. 7 Mart 2020 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCitenleri/t%C3%BCrkiyedeki-okul-kay%C4%B1t-program%C4%B1ndan-65-bin-m%C3%BCitci-%C3%A7ocuk-yararlanacak> adresinden erişildi.
- UNICEF (2020). *Ergen katılımı ve sosyal uyum*. 7 Mart 2020 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/ergen-kat%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1-ve-sosyal-uyum> adresinden erişildi.
- Yuva Derneği (2018, Kasım 29). *Yuva Derneği Basın Bülteni: Sokağıma Ses, Mahalleme El Veriyorum Projesi Ümraniye'ye Kütüphane Kazandırdı*. 6 Mart 2020 tarihinde <https://www.yuva.org.tr/sokagima-ses-mahalleme-el-veriyorum-projesi-umraniyeye-kutuphane-kazandirdi/> adresinden erişildi.